

v
ŽIVOT

Br. III.

LIPANJ 1928.

God. IX.

Internacionalno pravo

James Brown Scott, predsjednik »Amerikanskog instituta intrenacionalnog prava« opaža, kako je prije Grotiusa postojalo internacionalno pravo, i treba ga proučiti kod sv. Tome Akvinskog, Vittoria Španjolca, Suareza i Ayale, pa naglasuje: »Prvi je sistematski temelj internacionalnog prava rimsko pravo, općenito pravo, kome je nadodano kanonsko pravo, općenito kao što Crkva, od koje je ono i poteklo. Filozofi su i teolozi srednjega vijeka stopili ova dva pravna sistema; pripadnici su katoličke Crkve (katolici) položili temelj ovog internacionalnog prava« (Revue de Droit international et de Legislation comparee 1925, no 5). Mi katolici zaista imamo bogatstvo ideja i ispravnih načela, pa je pravo da ovdje nešto iznesemo na vidjelo iz te bogate riznice. Oglledajmo danas dva pitanja:

1. Načelo, na kome se temelji internacionalni poredak;
2. Primjene tog načela.

1. Temeljno načelo internacionalnog prava.

Koje je to načelo?

a). To načelo **nije apsolutni državni suverenitet**. Ima političkih teoretičara, koji to tvrde. Polazeći sa stanovišta, da je državni suverenitet apsolutan, oni vele, da država može povući u vojsku koža i kada hoće, novčano pomagati tvornice topova i mitraljeza kako hoće. Kako će se država vladati jedna prema drugoj? Međusobno će respektirati slobodu, ali će svaka za se zadržati pravo da se vlada prema svome interesu.

Može li ta auto.limitacija državnog suvereniteta biti jamstvo za internacionalni poredak? Ne. Ta ako je svaka država apsolutno suverena, onda se mir među državama može podržati samo pomoću ekvilibrija snage. No takav mir ne traži ljudsko društvo. Lijepo je opazio Albert Sorel: »Ekvilibrij je ravnoteža sila: mješrenje uključuje diobu, dakle tu treba utega; tu su slabiji i po-

bijedeni i to će mjereno biti u korist jakih, postojanih, okretnih naroda. Dakle ekvilibrij ne može biti niti načelo reda niti jamstvo internacionalnog prava» (*L' Europe et la Revolution française*, t. I., ch. 1).

No nije li apsolutni državni suverenitet barem neko jamstvo *de facto*? Države sklapaju ugovore između sebe, pa se tako odriču ili ograniče svoj suverenitet. Stoga je apsolutni suverenitet samo »politička fikcija«. Ta fikcija dapače postaje »ekonomska fikcija«. Ta ima li danas ma jedna država, koja može napasti ili se braniti bez pripomoći industrijske, trgovačke, poljodjelske koje druge države? Jedna treba tuđeg ugljena, druga tuđeg petroleuma; jedna nema sirovina, druga kapitala. Apsolutna bi država došla u rat ili s dobavljačima ili s klijentelom¹). Dakle apsolutni državni suverenitet nije realnost.

b) Ne oslanja li se internacionalni poredak na nacionalitetu?

U ideji »nacionaliteta« ima nešto ispravno. Narodi, u koliko su moralna bića ili osobe, jesu ljudske skupine, koje ujedinjuje svijest tradicije ili ideala, pa imaju neka prava, koja nitko ne može povrijediti, a da time ne povrijedi i čovječji poredak. Tom se idejom poslužio Benedikt XV., kada je 28. jula 1915. zamolio ratujuće stranke da bi odustale od »bijesnog rušenja« i pozvao ih neka promisle da »narodi ne propadaju«; kako će potlačeni smišljati na osvetu, i to će prelaziti od koljena na koljeno. Zašto se »već sada ne bi pomislilo na prava i opravdane aspiracije naroda?«

Dva su značenja ovog izraza: jedan liberalan, drugi konservativan. Jedni vele, da svaka etnička skupina ima po svojoj naravi pravo te postane svojom državom. Po drugima načelo nacionaliteta ima drugo značenje, t. j. činjenicu, da na nekom zemljištu unutar naravnih granica obitava jedan narod, koga je neki sretni genij odredio da bude neka ujedinjujuća sila čovječanstvu; inače bi bez te sile bila barbarska anarhija. I taj narod čuti u sebi dužnost da se podržaje i povećaje; taj će narod svojim ugledom osnovati internacionalni poredak.

Pravo je slobodnog raspolaganja pogibeljno. To načelo potječe od liberalnih francuskih revolucionaraca g. 1789. U ime tih načela moglo bi se raskomadati i najmoćnije države i svugdje izazvati pobune. To nije u interesu općeg dobra. Tako su stručnjaci posebne komisije Društva narodâ preuzeli, da razriješe spor između Švedske i Finske poradi alandskih otoka, ali su odmah

¹ James W. Garner (profesor na sveučilištu u Illinois) piše: »Udruženje država, gdje bi svaka od njih ovisjela samo o svojoj volji, to bi, prema Dupuisu, bila anarhija suvereniteta. Hobbes kaže, da bi te države bile kao gladijatori, koji prijete svojim oružjem jedan drugome i ne gube nužni obzir« (*Revue de Droit intern. et de L. c.*, 1925, p. 40).

izjavili: »Načelo, po kome narodi mogu da slobodno sobom raspolažu, nije pravilo internacionjalnog prava i Društvo ga naroda nij²⁾ upisalo u svoj pakt. Ovo je načelo neodređeno i općenito«. Odlični su juriste postavili pitanje, da li neka narodna manjina, koja je u stanju da izvrši svoju zadaću ima pravo da se odcijepi i pridruži se drugoj državi ili da sebe proglasi neovisnim državom. Ti su juriste odgovorili: »Odgovor ne može biti nego negativan. Priznati jezičnim ili vjerskim manjinama gdje ima frakcija ma koga naroda, moć da se odcijepi od zajednice, kojoj su doslije pripadali, a sve to stoga, jer je to njihova volja ili jer im se to sviđa; to bi značilo porušiti poredak i stalnost u nutarnjosti država i proglasiti anarhiju u internacionjalnom životu« (Olof Hoijer, *La solution pacifique des litiges internationaux*, p. 294). Ovo je opravdano. Dakako iznimke može biti u ovom ili onom konkretnom slučaju. Druge okolnosti mogu zahtijevati i drugo riješenje.

Ali ni načelo nacijonaliteta, kako ga shvaćaju konservativci, ne može da bude oslon internacionjalnog prava. I ti tradicionaliste stavljaju načelo nacijonaliteta iznad prava; oni proglašuju nacijonalitet konačnim ciljem čovječjim, pa za nacijonalitet monopoliziraju sva dobra ljudska: pravednost, znanost, sve. Njima je nacijonalni interes kriterij svih dužnosti. Oni od patriotizma, koji bi morao biti krepost, prave religiju. Po njima je sve dozvoljeno za volju deificirane domovine: naoružanje, trgovačke prakse, financijske kombinacije, pa i podržavanje mržnje, jer to tobože čuva u narodu njegovu veličinu. No ova ideja nacijonalnosti može da svaki čas postane eksplozivnim elementom i eto ti onda brzo sukoba među narodima²⁾.

c) Internacionjalno se pravo ne može osloniti ni na načelo **rasne superiornosti**. U zadnje su doba pokušali, da rasprše dvoznačnost već navedenog »nacijonaliteta«. Kako? Podadoše mu novo značenje. Tu se sada ne radi o narodima, nego o rasama. No o tome je još veća dvoznačnost. Tu moramo odmah kazati, da je ovo načelo izniklo osobito iza rata. Baštinici Gobineaua ili Retzela tvrde, da su rase nejednake po svojoj naravi; da je velika depresija naroda u Evropi, koja je izgubila na ratištu i po bolnicama oko jedanaest milijuna ljudi. Kako će Evropa opet zauzeti dostojno mjesto u internacionjalnom poretku? Tu treba da se Evropljani ujedine i postanu svijesni svoje zapadne civili-

²⁾ Olof Hoijer je zgodno napisao: »Ako proglasimo, da vlada nema druge dužnosti nego da se brine za interese svog naroda, to znači da postavljamo internacionjalnu politiku iznad dobra i zla, pravo govoreći na zlo. To znači pustiti uzde najgorim nagonima nereda i anarhije; to je isto kao i raspaliti sile rušenja i krvave sukobe. Tako hoće da ovjekovječe nered oni, koji obožavaju narodnost« (Correspondant, 25. 2. 1926.).

zacije i svoje bijele rase, kojoj sada prijeti pogibelj sa strane naroda raznih boja. Nema sumnje, dižu se novi kontinenti. Amo tamo je uzdrmana materijalna i moralna supremacija bijelaca (Cfr. Dr. Legendre, Quo vadis, Europa? Tour d'horizon mondial, pp. 255. sq). Eno u Društvu naroda kroje pravdu o Danzigu ili evropskim pitanjima pokraj delegata bijele rase i delegati Japana i Kineske. Ipak načelo rasne superiornosti krije u sebi iluzije.

Iluzija je to, ako mislimo da je Evropa stvorila fiziološki i antropološki bijelu rasu; još je jača iluzija, ako mislimo da je kultura evropska nastala po naravi više nego li po kršćanstvu. Kršćanstvo je dalo veličinu bijelcima; ovo je oslobodilo bijelce od determinizma njihove okoline; ono je triumfiralo nad načelima, pa dalo bijelcima socijalnu transformaciju i civilizovani život. Ono ih je jedne drugim asimilovalo, humaniziralo. I kamo god se bijela rasa raširila, po obim Amerikama i Australiji, svugdje je unijela jedinstvo civilizacije³⁾.

I to, što je kršćanski duh proizveo u jednom narodu, zašto ne bi mogao izvesti i kod drugoga? Nití je tu potrebno, da rečemo e su svi narodi jednakih sposobnosti. Zapadni je duh specifično katolički i stoga općenit. Tu dapače možemo misliti s Benediktom XV. i Pijom XI. na katoličanstvo u Japanu i Kineskoj, u Indiji.

d) Činjenica je: Tko želi internacionalni poredak, a istodobno pristaje uz rasnu superiornost i njezinom pomoću hoće da uvede internacionalni poredak, taj zaboravlja, da će izazvati jaku reakciju egzotičnih nacija. Odmah će se dići novi narodi. Oni će kazati, da znadu što vrijede i što mogu. Oni će se dići protiv bijele supremacije i to u ime razuma i tu će zaprijetiti brutalnom silom⁴⁾.

³⁾ »Internacionaalno se pravo svugdje slaže s načelima pravednosti, istine, humaniteta; svugdje je obvezatno i jednako u svako doba. Ali kršćanski narodi Evrope i njihovih potomci na drugoj obali Amerike, pomoću superiornosti svog talenta u umjetnosti, znanostima i trgovini, te u politici i vladanju, te jer su po kršćanstvu imali obilniju svjetlost, sigurnije istine i sankciju bolje definiranu uz moralnu pouku svojih pređa, stvoríše juridički sistem, koji je samo njihova svojina. Ti narodi sačinjavu zajednicu« (Kent, Commentary on international Law, 11).

⁴⁾ Nedavno je pisao japanski profesor Ryutard Nagai: »Naviješta se borba, borba Azije, sve Azije protiv Evrope i Amerike. Vi skupljate ono što je potrebno za sveti panislamski i panazijatski sveti rat, invaziju Atile ili novog Tamerlana, koji će upotrebiti puške, kugle mješte koplja. Vi nećete da čujete glas razuma i pravednosti, pa ćete morati čuti zvuk sabalja« (The Japan Magazine, citirano kod Lothrop Stoddard, Le flot montant des hommes de couleur, p. 17.)

Kako je došlo, da su ipak ova načela o rasnoj supremaciji zavladała u javnom mnijenju? To je moderno poganstvo unijelo i raširilo. Intelektualci, koji su izgubili kršćansku vjeru, moraju se nečemu klanjati i u nečemu naći razloge svog djelovanja. No i to će proći, jer se narodi ne mogu da dugo hrane mitologijom i iluzijama. Narodi traže za svoje internacionalne odnose neko jače i trajno načelo. Koje je to načelo? To je

2. Načelo ljudske socijalnosti.

Čovjek je društveno biće, pa mora podržavati odnose sa sebi sličnima. Na to ga silni glas naravi. I povijest nam to pokazuje: iz jednakih ljudi javlja se pleme, koje već pravi neko društvo (Schmidt u. Koppers, Völker u. Kulturen I). Ako se to pleme poveća, eto ti grada, zatim općine i naroda. Ta narodna država označuje napredak civilizacije, ne ograničuje je. Kako na istom zemljištu ima i drugih naroda, to dolazi s njima u dodir i »ipso facto« stvara s njima socijalne veze; s njima sklapa ugovore i tako se javlja internacionalno društvo. Ako je ono trajno, stvara se »kolektivna svijest«. I ako se javlja sukob, to malo smeta; narav se orijentira pod uplivom: socijalnih agenata i socijalnih izumitelja. Prvi su ljudi, koji u sebi osjećaju jače socijalne misli; drugi su ljudi auktoriteta (Cfr. Henri Berk, La Synthèse en histoire, p. 173), koji svojom inicijativom poput inženira rektificiraju internacionalni život, koji tako postaje sve to urednijim. Tako prvi teoretičar naravnog prava, Suarez piše: »Ljudski rod, i ako je podijeljen u razne narode i države, vazda ima neko jedinstvo ne samo specifično, nego i političko i moralno, koje očituje naravnu zapovijed međusobne ljubavi milosrđa, koja obuhvaća sve ljude, pa i strance. Stoga i ako je svaka država savršeno društvo ili kraljevstvo, koje ima svoje članove, ipak svaka od njih jest i članica nekako svemira, u koliko pripada ljudskom društvu. One zajednice naime nijesu nikada tako sebi pojedince dovoljne, a da ne bi trebale međusobne pomoći, društva i saobraćaja, katkada da im tako bolje bude i imadu veću korist, katkada pak i iz moralne nužde i potrebe, kako se to vidi i u praksi. Stoga ove zajednice trebaju i neko pravo, kojim da se uprave i zgodno urede u toj vrsti saobraćaja i društvenosti« (De legibus I. II. c. 19, n. 9). Što bi Suarez rekao danas? Ono, što je on slutio i mi dandanas gledamo. Dosta je za to otvoriti oči.

Danas postoji silna mreža puteva po zemlji, morima i zraku. Po njima se sve žuri kao u vrućici željeznicama, parobrodima i aeroplanima; tisuće ljudi i stvari prelazi dnevno iz naroda u narod. I to nijesu samo predmeti luksusa, suvišnih životnih nakita. To su i sirovine, neophodno nužne za hranu i

odijelo čovjeku. Sve su te stvari upućene prema velikim središtima. Tu ih preinačuju, prilagođuju prema pojedinačkim potrebama, pa ih onda odatle šalju na sve strane svijeta. Međutim lokalne trgovine izravnuju ponude i potražbe. Velike burze koordiniraju i reguliraju cijene. Sa svih strana dolaze informacije i nalozi i to pomoću brzojava i telefona, čak brzojavom bez žica. »Ništa — veli jedan promatrač savremenog života — ne može se oteti struji. I najosamljeniji bretonski seljaci piju danas kavu iz Brazila, nose na sebi košulju iz američanskog platna, žanju pomoću mašine iz Chicaga, prodaju u Londonu maslac svojih krava i krumpire svojih polja. I najmanja celula titra prema ritmu općeg života« (Francis Delaisi, *Les Contradictions du monde moderne*, p. 547). Ovo nije pretjerano. I ovoj interdependenciji ekonomskoj odgovara neka vrst »simbioze«, mislim: što intimnije saopćenje misli i osjećaja. Ta eto dok u svojoj sobi radimo možemo, a da se ne maknemo s mjesta, slušati govor u Notre-Dame u Parizu, koncert u New-Yorku, koju predsjedničku proklamaciju u Pekingu. Tu čujemo odobravanje u kazalištu u udaljenom gradu, tu kričanje pobunjenih masa u Kalkuti ili kako mase akklamiraju presv. Hostiju u Amsterdamu. Tako se odrazuju u našoj duši vjerska i profana, ozbiljna i frivolna čuvstva svega svijeta.

Ali ovaj nagon za socijalnošću uključuje da pravo već postoji. Ta čovjek kao socijalno biće razvija tu svoju socijalnost u socijalnim odnosima. Ti su odnosi stariji nego li sklopljeni ugovori, koji daju obilježje tim odnosima. Ti su odnosi dovoljni, da nastane neko društvo između naroda. To pretpostavlja, da iznad naroda postoji neko pravo, koje oni mogu pogaziti, ali ne zaniijekati. Jer gdje je društvo, tu je i pravo (*Ubi societas, ibi et jus*). Ljudska ga narav traži. Ta uzmimo skupinu ljudi. Ta skupina ili se vlada po nagonima ili po razumu i slobodi. U prvom slučaju ne možemo govoriti o pravu, nego o nekom surovom agregatu; u drugom slučaju imaju ti ljudi pred očima neko dobro, koje žele realizirati i s druge strane mogu ili imaju vlast da se prilagode zahtjevima nužnim u realizaciji općenitog dobra. Evo tu ideju, tu vlast zovemo da je pravo. Bez prava vlada anarhija i pustoš; s njime propada zakon humaniteta.

Zaključimo: Moderne demokracije žele ostvariti Društvo naroda. Ako želimo pravo orijentirati tu želju, dosta je da proklamiramo načelo ljudske socijalnosti, koje se temelji na naravnom pravu; eto internacionalnog prava. No načelo nije nego neka svjetlost; ono uzalud rasvjetljuje narode, koji malakšu pred pitanjem dužnosti. Tko privodi svoju dužnost u djelo, taj djeluje i tome treba direktiva (Cfr. G. Renard, *Le Droit, la Justice et la Volonté*, p. 90). Koje su te direktive ili smjernice? To ćemo vidjeti u slijedećim poučkama.

3. Zakoni su internacionalnog prava moralni.

Ova riječ »moralni« je strana mnogim savremeniciima. Oni misle, da moral ne ulazi u političke stvari, kako ne ulazi ni u fiziku. No ako nacionalno društvo sastoji, kako smo vidjeli, iz ljudi, kako ono može biti bez zakona, kojima je podvrgnuta čovječja osoba? Narodi bez sumnje žive u geografskim, ekonomskim i socijalnim okolnostima, a na te moraju računati i internacionalni odnosi. To je regbi povjesnički determinizam. No u realnosti on nije tako strog. Povijest nam pokazuje, da su narodi odgovorni za svoje čine; dakle da su podvrgnuti moralnim zakonima. Što traže ti zakoni? Da narodi pokažu jedan prema drugome iskrenost, pravednost i dobrohotnost.

a) Najprije internacionalni odnosi moraju biti iskreni.

Razboritost se dakako obzire na vrijeme, mjesto, prilike, temperamenat i karakter ljudi. No ta razboritost postaje licumjerstvom ondje, gdje se netko brine kako će druge prevariti pod izlikom da njega drugi ne prevare. Govori se o plebiscitu i u isto doba se sprema aneksiju. Osuđuju podjarmljenje naroda pomoću osvajanja, a ipak se ono provodi pomoću zajma. Priznaju svim narodima, da mogu prekinuti organizaciju jedne države, pa bila ona i od vjekova, kada ona više ne odgovara njihovim aspiracijama prema jednoj jednoti bilo etničkoj bilo moralnoj i proglašuju sastav novih država skroz umjetnih, u kojima zijeva nesloga duhova veća nego li što je ona rasna. Nekoji izjavljuju, da brane čovječja prava, a kad tamo rade za sasma zemaljsku stvar, t. j. u prilog anonimnog društva ugljena ili petroleuma. Traže tobože pravednost, a ipak izdaju osude bez priziva u ime nekog suvereniteta, koji hoće da sudi u ime svoje volje i nekog novog političkog reda. Gdje je tu iskrenost? Kako da to ne će uznemiriti internacionalni život? To čini dapače nešto gore: ono uznemiruje čak i isti čovječji duh.

Iskrenost mora da svugdje vlada. Ako dozvolimo, da ministri i diplomati mogu izvrnuti čovječji rječnik na štetu narodnog interesa, pa krivo odlučiti životom i smrti milijuna mladića, što će se onda dogoditi? Taj će način i postupak pravom moći ući u trgovinu, industriju, domaći život, u ženidbu; jednakim će pravom jedno drugo varati i prikrivati neiskrenost. Ta zašto da drukčije postupaju ljudi na domaćem ognjištu, u tvornici, u banci, u administrativnim odborima ili na akcionerskim skupštinama nego li u državnim uredima? Zašto da se oni ne pokažu radije okretnim nego li poštenim? Ta po toj su metodi sva sredstva dozvoljena, ako vode k cilju; tu uspjeh sudi o vrijednosti djela.

Ljudsko se društvo posred takove općenite iskvarenosti javnog mnijenja i duha jednostavno raspada. Ono gubi s pojmom

prava i načelo, na kojem se ovo temelji. Ako dakle želimo da se ljudski poredak održi, valja da internacionalni odnosi budu iskreni.

b) No oni moraju biti i pravedni.

Internacionalna pravednost ima dvije vrste obveza: jedne su relativne, druge su apsolutne. Prve ovise o činjenicama (Cfr. P. Janet, *Histoire de la science politique avec la morale*, t. II, I. III). Druge potječu naprotiv iz naravi države i one se nameću, ma koji bili ljudski odnosi bilo za mira bilo za rata.

U čemu sastoje ove zadnje obveze? Najprije u dužnosti međusobnog respekta. Svaka država u internacionalnoj zajednici ima svoju političku osobnost, svoje zemljište, svoje materijalno dobrostanje, svoju čast. Ima pak čina protiv svega toga. Tako n. pr. nekoji hoće da narod zarobe ili mu oduzmu naravnu slobodu, nada sve slobodu savjesti. Takovi su čini, kada netko uvodi u zemlje škodljive trgovine, alkohol, opium. Takovi su čini, kada koja jača država hoće da drugoj slabijoj nametne svoju zaštitu, a na štetu moralnog dostojanstva onog naroda i zakonite njegove neovisnosti.

Navedene obveze traže vjernost u zadatoj riječi i sklopljenom ugovoru. To traži pravednost. Istina, Machiavelli nije toga mnijenja. On piše: »Lisica su i lav životinje, kojih vladar mora da znade biti pristojan. Vladar mora najprije biti vješt, a zatim jak; koji se stide lisičje uloge, ne razumiju svoje službe; s druge strane razboriti vladar ne smije držati svoje obećanje, ako vidi da je ono protiv njegova interesa« (Del principe, c. 18).

Vladari su se starih vlada potpuno akomodirali ovim naukama (Cfr. A. Sorel, *L'Europe et la Révolution française* I, p. 9). Ne vole li to i moderne demokracije? Što nam tu veli zdrav razum? Razum je čovječja moć, nije to izum naroda, pa taj razum ne će nikada pristati uz interes domovine i radi toga pogazili zadano obećanje ili prijevarno poništiti svoj potpis.

Ovdje moramo ovo spomenuti: Internacionalni se život prilagođuje novim potrebama i prilikama, pa stoga katkada može biti to dužnost država, da mirno i dogovorno revidiraju svoj ugovor. Slovo ugovora ne smije da ubije interese života. Tu je poznata riječ guvernera Burkea: *All government is founded on compromise* (Vladanje se temelji na kompromisu). Zgodna je i riječ franceskog diplomate J. Cambona: »Diplomata je kao i vladar, jer sva diplomatska akcija ide za trgovinom, a to znači za transakcijom. Dakako nešto se razlikuje diplomatski duh od juridičkog. Ta aplikacija zakona i njihovo tumačenje uključuje teoretski neku strogost, koja se zlo akomodira političkom empirizmu. Računati s činjenicama, brinuti se za javno mnijenje, pokloniti se pred nuždama, uznemiriti se radi reperkusija daljnjih kod koje odluke, podnijeti i istu nepravdu da izbjegneš veću, sve to uva-

žuje razum te se ne predaje u vlast mrtvog slova kojeg teksta, kada se mora nešto da odluči» (Le Diplomate, p. 23).

c) Na trećem mjestu internacionalni odnosi moraju biti dobrohotni.

Dobrohotnost nas navodi, da u javnim poslovima ne vidimo samo stvari, nego i ljude. Ona nam nalaže, neka im želimo dobro. Ta je krepost više nego li uljudnost; ona nam nameće požrtvovnost. Dobrohotnost je motiv, da mirno posređujemo u korist puka, koga je snašla koja nesreća. Ona ne ide u rat s narodom, koji nema druge krivnje nego li je ta, da se znatno umnožio ili ima cvjetajuću industriju. Dobrohotnost upućuje, neka ne tražimo do zadnjeg filira od naroda, koji može tačno da zadovolji svojim ratnim odštetama jedino onda, kada će uništiti time i svoje prihode i ne će moći dalje da producira.

Rijetki su mislioci, koji su daleko od kršćanstva i koji bi otvoreno proglasili ove direktive zdravog razuma. Još su rjeđi narodi, koji su se držali ovih načela. To nam pokazuje, da čovječanstvu treba Kristovo evanđelje. Evanđelje dovršuje ono, što razum može samo da skicira. Benedikt XV. i Pijo XI. su često naglasili, kako dobrohotnost pod uplivom kršćanstva čini te se, ne samo pojedini ljudi, nego i narodi ljube kao braća. Gdje nema te dobrohotnosti, tu se gotovo svi narodni prihodi bacaju u pripreme za budući rat; sve postaje sredstvom rušenja i smrti.

Ako dakle želimo, da se u internacionalne odnose unese poredak, treba da su ti odnosi dobrohotni, iskreni i pravedni, t. j. da zakoni internacionalnog života budu moralni zakoni. Ti zakoni moraju ostati moralnim svagda i svugdje, u svim prilikama, pa ni rat ne može da promijeni te bitne obveze.

4. Internacionalni zakoni moraju biti općeniti.

a) T u n e m a d i s p e n z e. Ma koliko se koji narod nadao nekoj koristi, ako nastupi neiskreno, nepravedno ili nedobrohotno, ne smije to učiniti. Ne smije se dakle zavarati koji susjedni narod krivim vijestima, kod njeга podržavati revolucije, nauditi tuđoj trgovini ili industriji pomoću nelojalnih praksa, upotrebiti nužne relacije u svrhu organizacije svoje spionaže. Rat se ne opravdava ni različitošću jezika, predaja ili običaja, niti političkim ili socijalnim ustanovama. Ta nam različitost tumači često nemire u internacionalnom životu, ali ih ne opravdava. Stoga svi ljudi moraju se za rata kao i u doba mira čuvati pomanjkanja u zadanoj riječi ili oštetiti privatnu vlasnost, pa bila ta i zaraćenih neprijatelja (Cfr. Vandervol, La doctrine scolastique du droit de guerre). — To isto vrijedi, pa bilo da su ti narodi katolički ili druge vjere; i s njima valja podržavati ljudske odnose. Tu rat ne opravdava razlika u vjeri (Suarez, De justitia et jure III). Ova

su načela naglašivali katolički teolozi i u doba, kada je muhamedanstvo prijetilo sa svojim fanatizmom svemu kršćanskom svijetu u Španjolskoj, Africi, Ugarskoj i na Balkanu. Sv. Toma je učio, da bezvjerje ne dokida ni malo prava naravi (S. th. II, q. 10, a. 12). Čovjek je i u Saracenu, protiv koga se diže križarska vojna na obranu vjere. I kada se dižu osvajatelji, željni da oglobe Indijce u Novom svijetu te ih zarobe izlikom da su to pogani i divljaci, ustaju protiv toga Dominikanci, kao Las Casas, Acotsa, Vittoria i brane čak na krunskom saboru u Castilli pravo Indijaca i pravo čovječnosti. Po naravnom su pravu, veli Vittoria, ljudi slobodni; oni su podvrgnuti samo očevoj vlasti ili majčinoj, ali nema osobe, koja bi na temelju naravnog prava imala kraljevstvo svijeta (De Indis, pp. 442 sq).

b) Agnostički materijalizam nekih teoretskih političara naše dobe.

Racijonalizam je darovao nekoje stvari našoj dobi. No da li je zgodno, ako ovo spomenemo našim demokracijama? Valjda će biti poučno, ako pokažemo način, kako to oni provode u svojim kolonijama. Barem navedimo jednu činjenicu. Ti agnostički materijaliste šire dandanas po svijetu zabludu, koja će malo po malo porušiti ljudsko društvo. Protiv toga postavljamo evo treću poučku, a ta je:

5. Ovi su zakoni božanski.

Ova zadnja poučka glasi: Internacionalni život ne može naći garancije nego negdje iznad sebe, došljedno u razumu i volji, o kome ovisi svako stvorenje, t. j. naravni su zakoni od Boga.

Tko u ovo ne vjeruje, taj onda diže idole modernog poganstva, kako smo to već vidjeli. Onda takovi teoretičari stvaraju političku mitologiju. No u tome nemaju uspjeha, po kome bi nametnuli žrtve patriotizmu, ako ne prevarom i silom.⁵ Još će manje moći takovi da nametnu internacionalnu dužnost. Ljudi će se žrtvovati samo iz odnosa prema redu, koji je iznad čovječanstva. Gdje političari počnu da organiziraju i ne obaziru se na

⁵) Renan piše: »Vrlo si naivan, ako puštiš da te ubiju. Ne živjeti je najgora stvar. Pobjeda nije nagrada za smrt; tko pogine, taj je uistinu svađan. Kad bi ljudi imali svijesti, nitko se ne bi žrtvovao, jer bi svaki kazao: Moj život vrijedi koliko i tuđi. Heroizam je ondje, gdje se ne reflektira. Treba podržavati masu glupana« (Dialogues philosophiques). I Dantec priznaje, kamo vodi bezvjerje: »Moralna savjest kao i socijalno čuvstvo gube svaku vrijednost u onom društvu, u kome su članovi skroz bezvjerci; svaki se bezvjerac podvrgava naredbama svoje savjesti, jer mu to čisto osobno godi, ali mu vjera njegovih susjeda ne će moći nametnuti dužnosti. Stoga zajednica (društvo), u kojoj su isključivo bezvjerci, svršit će naravno epidemijom samoubojstva« (L' atheisme, p. 113).

ideju o Bogu, tu će malo po malo nestati svakog smisla za dužnost, nestat će privatne i javne odgovornosti, potamnjet će i sami pojam prava. Stoga, zaključuje engleski pisac Phillimore, moramo internacionalne zakone podvrći božanskim (*Commentaries upon international Law*, 25).

Ova je subordinacija praktično najvažnija. Ta tko stvara pravo, nije čovjek, nego božanski um, koji nam očituje bitni poredak stvari i volju; ta božanska volja nameće ljudima kao razumnim bićima dužnost, koja veže njihovu slobodu. Ovako su shvaćali ne samo kršćanski mislioci, nego i mudraci staroga vijeka. Indiferentno je, da li su ti mudraci živjeli oko Sredozemnog mora ili na skrajnjem istoku, u Grčkoj ili u Kineskoj, da li se zovu Plato ili Mo-Tseu. Svi se oni slažu u tom: tko dira u vjeru, trese temeljima istog društva. I povijest potvrđuje, da je tako. Narodi se ne mogu ni u nacionalnom ni u internacionalnom životu da odcijepu od Božjeg upliva. Povijest nam pokazuje, da je sva civilizacija u jedan tren postala žrtvom požara, netom je koji narod zaniijekao Boga.

6. Zaključak: Ili materija ili duh; tko traži internacionalni mir, taj će odabrati duh.

Ako je u čovjeku samo materija, kako onda možemo govoriti o moralnim zakonima, općenitim i božanskim zakonima, kojima se moraju pokoriti svi narodi? To je igra riječi. No ako je u čovjeku duh, onda je to »neka vrst javne službe« (kako veli de Bonald, *Traité du ministère public*), kada proglašujemo te zakone, kada priznajemo i u politici da postoji neka istina, kada zanju i njihove vode. Jedan od njih, ugledna osoba u sovjetskoj širimo poćitanje prema tim zakonima.

Da, tu moramo birati. To je biranje teško. O tome ovisi sudbina našeg pokoljenja. To narodi ćute i ako nejasno. Tako je pućki komesar Mgru d' Herbignyu tumaćio o internac. životu. On reće: »Ćovjećanstvo ide prema općoj centralizaciji, a u prilog su joj moderna općila. Nju pospješuju tri velike struje, kako biste vi to na zapadu kazali, tri imperijalizma; onaj iz Moskve, koji je materijalistićan, komunista, a pomažu ga po Aziji propagandiste svega naroda; drugi je univerzalizam Londona, a pomažu ga Amerika i internacionalne banke; treći je univerzalizam papinskog Rima, a taj je idealista, duhovan, a oslanja se na Boga«.

Tko će tu pobijediti? Internacionalno pravo, koje se oslanja na — Boga! Tko dakle želi internacionalni mir, mora pristati uz naše shvaćanje o internacionalnim odnosima i zakonima, uz Boga.

Albert Valensín D. I.